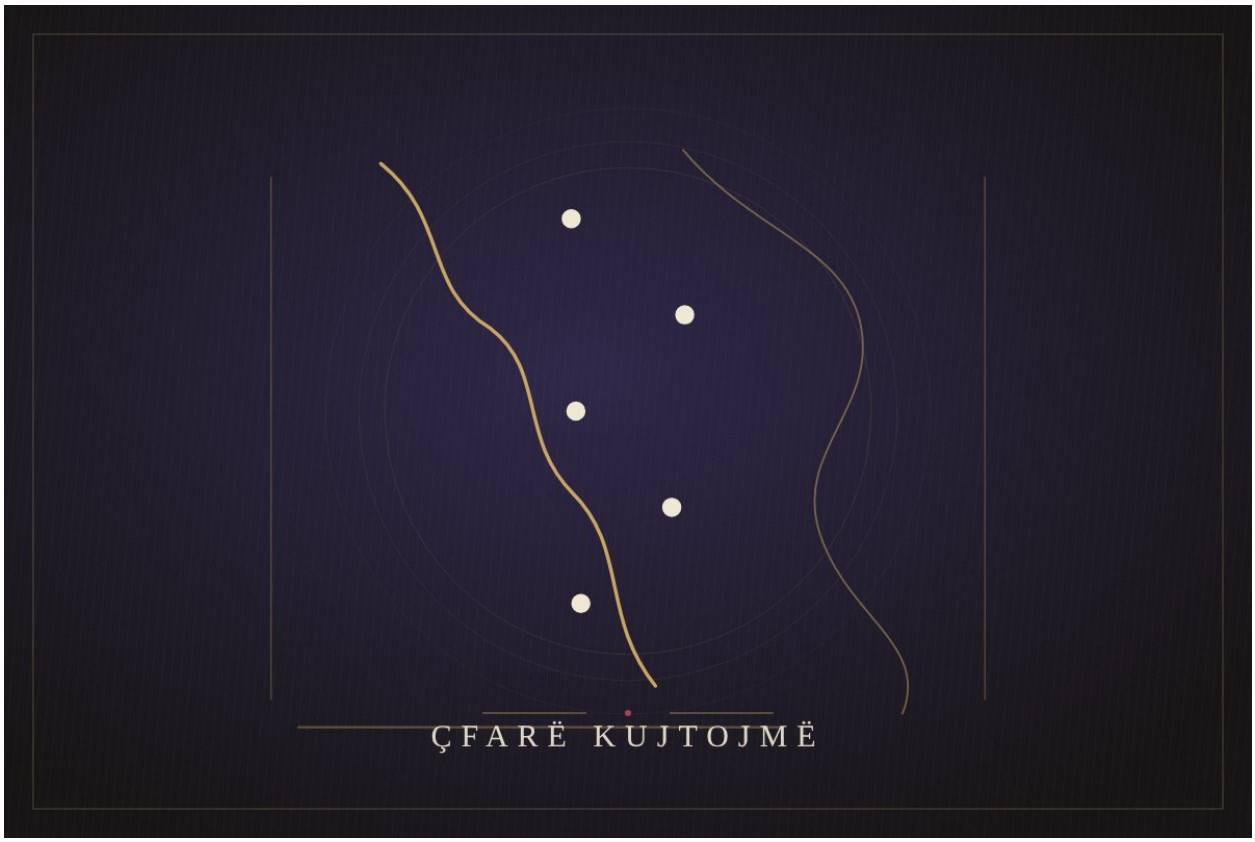
Mendja

Heuristika e disponueshmërisë: pse frikësohemi nga gjërat e gabuara

Ideja e Amos Tversky-t dhe Daniel Kahneman-it (1973), studimet për rreziqet që mbivlerësojmë, vitin pas 11 shtatorit në rrugët amerikane dhe si t'i gjykoni rreziqet më saktë

3 nëntor 2026 / 5 min lexim

Ilustrim origjinal i redaksisë lexoshpejt. Nuk është fotografi ose objekt historik.

A ka më shumë fjalë angleze që fillojnë me shkronjën K, apo fjalë ku K-ja është shkronja e tretë? Shumica e njerëzve thonë të parat, sepse është më e lehtë të kujtosh fjalë që fillojnë me K. Në të vërtetë, fjalët me K në vendin e tretë janë më të shumta.

Një shkurtore e mendjes

Ky ishte një nga shembujt që përdorën Amos Tversky dhe Daniel Kahneman në vitin 1973 për të përshkruar **heuristikën e disponueshmërisë**: ne e gjykojmë sa i shpeshtë ose sa i mundshëm është diçka nga lehtësia me të cilën na vijnë ndër mend shembujt. Shpesh kjo funksionon, sepse gjërat e shpeshta zakonisht kujtohen më lehtë. Por jo gjithmonë.

Rreziqet që mbivlerësojmë

Në vitin 1978, Sarah Lichtenstein dhe kolegët u kërkuan njerëzve të vlerësonin sa vdekje shkaktonin çdo vit në Shtetet e Bashkuara shkaqe të ndryshme. Pjesëmarrësit mbivlerësonin shkaqet dramatike dhe të përmendura shpesh në lajme, si aksidentet, tornadot dhe vrasjet, dhe nënvlerësonin shkaqet e zakonshme dhe të heshtura, si diabeti, goditjet në tru ose disa forma kanceri.

> *Lajmet tregojnë atë që është e rrallë dhe e frikshme. Prandaj është lajm.*

Viti pas 11 shtatorit

Pas sulmeve të 11 shtatorit 2001, shumë amerikanë shmangën avionët dhe udhëtuan me makinë. Psikologu gjerman **Gerd Gigerenzer** analizoi të dhënat e trafikut dhe vlerësoi në vitin 2004 se rritja e udhëtimeve me makinë çoi në qindra vdekje shtesë në rrugët amerikane në muajt pas sulmeve. Një analizë e tij e mëvonshme e vlerësoi numrin në rreth 1 500 për të gjithë vitin. Ai e quajti këtë efekt të «rrezikut të frikshëm»: frika nga një ngjarje e rrallë dhe spektakolare i shtyu njerëzit drejt një rreziku më të madh, por më pak të dukshëm.

Lista me emra të famshëm

Në të njëjtin artikull të vitit 1973, Tversky dhe Kahneman përshkruan një eksperiment tjetër. Ata u lexuan pjesëmarrësve një listë emrash, ku në njërin version kishte 19 gra shumë të famshme dhe 20 burra më pak të njohur, dhe në versionin tjetër e kundërta. Pastaj i pyetën nëse lista kishte më shumë burra apo gra. Shumica menduan se kishte më shumë emra të gjinisë që përfaqësohej nga personat e famshëm, edhe pse ata ishin më pak. Emrat e famshëm mbaheshin më lehtë mend, dhe kjo lehtësi u bë bazë për gjykimin e sasisë.

Lehtësia, jo sasia

Norbert Schwarz dhe kolegët treguan në vitin 1991 se ajo që ka rëndësi nuk është vetëm sa shembuj kujtojmë, por sa lehtë na vijnë ndër mend. Disa pjesëmarrës u kërkuan të

kujtonin gjashtë raste kur kishin qenë këmbëngulës, të tjerë dymbëdhjetë raste. Të kujtosh dymbëdhjetë raste është e vështirë. Për habi, ata që kujtuan dymbëdhjetë raste e vlerësuan veten si më pak këmbëngulës sesa ata që kujtuan vetëm gjashtë. Vështirësia e kujtimit u interpretua si shenjë se tipari ishte i rrallë te ata.

Çfarë shkruajnë gazetat

Barbara Combs dhe Paul Slovic analizuan në vitin 1979 se sa shpesh shkruanin gazetat për shkaqe të ndryshme vdekjeje. Ata gjetën se vrasjet, aksidentet dhe katastrofat natyrore merrnin shumë më tepër hapësirë në krahasim me numrin e vdekjeve që shkaktonin, ndërsa sëmundje si diabeti, emfizema ose shumë lloje kanceri përmendeshin rrallë. Interesant është se kjo shpërndarje e mbulimit përputhej mirë me gabimet që njerëzit bënin në vlerësimin e rreziqeve në studimin e Lichtenstein-it dhe kolegëve.

Frika dhe e panjohura

Në një artikull të njohur në revistën *Science* në vitin 1987, Paul Slovic shpjegoi se perceptimi i rrezikut nuk varet vetëm nga numri i viktimave. Njerëzit i ndiejnë si më të rrezikshme ato rreziqe që janë të tmerrshme, të pakontrollueshme, katastrofike dhe të panjohura, si aksidentet bërthamore, krahasuar me rreziqe të njohura dhe të zakonshme, si drejtimi i makinës, edhe kur këto të fundit shkaktojnë shumë më shumë vdekje. Heuristika e disponueshmërisë dhe këto ndjenja shpesh punojnë së bashku.

Kaskadat e disponueshmërisë

Timur Kuran dhe Cass Sunstein përshkruan në vitin 1999 atë që e quajtën **kaskadë disponueshmërie**. Një ngjarje e vogël merr vëmendje mediatike, njerëzit fillojnë të flasin për të, kjo sjell më shumë mbulim, dhe shqetësimi rritet vetvetiu, derisa politikanët ndihen të detyruar të veprojnë. Ndonjëherë kjo çon në masa të dobishme, por ndonjëherë në shpenzime të mëdha për rreziqe të vogla, ndërsa rreziqe më të mëdha mbeten pa vëmendje. Sipas tyre, institucionet duhet të kenë mekanizma për të vlerësuar rreziqet me të dhëna, jo vetëm sipas zhurmës publike.

Si t’i gjykoni rreziqet më saktë

1. **Pyesni për numrat:** «Sa shpesh ndodh kjo vërtet, për njerëz si unë?»
2. **Kujdes me lajmet e fundit.** Një ngjarje e freskët në kujtesë nuk do të thotë se është bërë më e shpeshtë.
3. **Krahasoni rreziqet.** Rreziku i ngasjes së makinës, i duhanit ose i mungesës së lëvizjes është zakonisht shumë më i madh se ai i ngjarjeve që na frikësojnë më

shumë.

4. **Edhe përvoja personale është «disponueshmëri».** Një mik që pati një përvojë të keqe nuk tregon sa i shpeshtë është problemi.

Burimet

Tversky, A. & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology*, 5(2), 207–232. WorldCat

Lichtenstein, S., Slovic, P., Fischhoff, B., Layman, M. & Combs, B. (1978). Judged frequency of lethal events. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, 4(6), 551–578. WorldCat

Gigerenzer, G. (2004). Dread risk, September 11, and fatal traffic accidents. *Psychological Science*, 15(4), 286–287. PubMed

Schwarz, N., Bless, H., Strack, F. et al. (1991). Ease of retrieval as information: Another look at the availability heuristic. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 195–202. WorldCat

Combs, B. & Slovic, P. (1979). Newspaper coverage of causes of death. *Journalism Quarterly*, 56(4), 837–849. WorldCat

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280–285. PubMed

Kuran, T. & Sunstein, C. R. (1999). Availability cascades and risk regulation. *Stanford Law Review*, 51(4), 683–768. WorldCat

Lexoje në internet: https://www.lexoshpejt.com/artikull/heuristika-e-disponueshmerise